

Haal meer kennis internationaal

Kennis ontwikkelen? Een zaak van Europa!

Onze maatschappelijke opgaven zijn mondiale opgaven. Hiervoor is kennis nodig over het bodem-sediment-water systeem. Nederland moet internationaal samenwerken om haar bedrijven en instituten een vooraanstaande en concurrerende positie te bieden. Overheden kunnen helpen door netwerken te verbinden en kennisontwikkeling en innovatie te stimuleren. Het Europese programma H2020 is hiervoor een goed instrument.

Door: Margot de Cleen en Co Molenaar

Over de auteurs:

Ir. M.P.T.M. de Cleen en ing. N.J. Molenaar zijn beiden werkzaam bij Rijkswaterstaat Leefomgeving als adviseur bodem en water. Zij werken voor het Ministerie van I en M aan het project "Haal meer kennis internationaal" waarbij zij onderzoeken welke rol de overheid kan spelen om bedrijven en kennisinstituten te ondersteunen bij internationale samenwerking.

ROL BODEM EN WATERSYSTEEM

Het bodem-sediment-water systeem (BSW) is essentieel voor het oplossen van verschillende maatschappelijke vraagstukken. Denk hierbij aan voedselproductie, watervoorziening, energietransitie, gezonde stad, grondstoffen en klimaatverandering, thema's die ook worden genoemd in de EU Strategie 2020. De rol van het BSW is dan ook van groot belang voor de Nederlandse economie. Zoals verschillende studies hebben laten zien, leidt het onbewust en onzorgvuldig omgaan met het BSW tot aanzienlijke schade, maar ook blijven baten onbenut.¹ Internationaal wordt het belang van het BSW genoemd in de studies van de OECD en de IPPC.² Om de diensten van het BSW (ecosysteemdiensten) goed in te zetten is beleid en kennis nodig.

ROL OVERHEID BIJ KENNISONTWIKKELING VERANDERT

Nederland loopt, internationaal gezien, niet langer voorop als het gaat om vraagstukken over bodem en ondergrond respectievelijk de diensten van het BSW.³ Om de kwaliteit van onderzoek en de kennisontwikkeling voor bodem en ondergrond op peil te houden en het bedrijfsleven ontwikkelingskansen te geven, is dan ook internationale samenwerking nodig. Financiering vanuit de (rijks)overheid is daarbij geen vast gegeven meer; partijen moeten zelf elkaar opzoeken om kennis en innovatie vorm te geven. In het Europese onderzoeks- en innovatieprogramma H2020 (zie kadertekst 1), maar ook in andere Europese programma's zijn mogelijkheden om gezamenlijk onderzoek te doen op het gebied van bodem en ondergrond. Het Ministerie heeft onderzocht hoe zij partijen die internationaal actief willen zijn, kan ondersteunen en doet hiervan in dit artikel verslag.

PROJECT "HAAL MEER KENNIS INTERNATIONAAL"

Het Ministerie ziet kansen in het benutten van internationale samenwerking en beschikbare EU-middelen voor het realiseren van prioriteiten van de Kennisagenda bodem en ondergrond.⁴ Deze agenda vormt een koppeling met de maatschappelijke opgaven. Tegelijkertijd ligt er een kans om door internationale samenwerking de kennisbasis van de Nederlandse instituten te versterken.

Vanuit deze opgaven is het project 'Haal meer kennis internationaal'⁵ geformuleerd waarbij in beeld is gebracht waar internationale samenwerking mogelijk is, welke onderwerpen kansrijk zijn en wat mogelijke coalitiepartners zijn. Hierbij is gekeken naar aanknopingspunten voor innovatie en toekomstige exportmogelijkheden, kansrijke EU-programma's en middelen en er is onderzocht wat er vanuit de Nederlandse overheid nodig is om de EU-middelen zo effectief mogelijk te kunnen aanboren. Mogelijke knelpunten en belemmeringen zijn geïnventariseerd. Hierbij is zowel nationaal als internationaal met verschillende belanghebbende partijen gesproken in interviews, workshops en netwerkbijeenkomsten.

Nederland loopt, internationaal
gezien, niet langer voorop

BEHOEFTE KENNEN EN DELEN: 1E VEREISTE

Uit de internationale inventarisatie blijkt dat, ondanks de internationale crisis en het ontbreken van een Europese bodemrichtlijn, bodem op de politieke agenda's staat. Er zijn wel grote verschillen in beleidsontwikkeling tussen de EU-lidstaten. Terwijl in Nederland duurzaam benutten en beheer uitgangspunt is, zijn bij veel andere landen bodembescherming en bodemsanering de uitgangspunten voor kwaliteitsverbetering. Wij zijn er intussen achter gekomen dat het benutten van het BSW een waarde vertegenwoordigt en baten levert, terwijl beschermen en in nog grotere

mate saneren, geld kost. Het financieren van bodemkwaliteitsverbetering wordt steeds lastiger, terwijl door de crisis het aantal verloederde bedrijfsterreinen (brownfields) toeneemt. Veel landen kijken sectoraal naar bodem en een link met het BSW systeem wordt vaak niet gelegd. Zo blijft waardecreatie door combinatie met gebiedsontwikkeling of duurzaam inzetten van bodemdiensten buiten beeld. Onze ervaringen kunnen we met andere lidstaten delen. Bewustwording is nodig.

Uit interviews blijkt enthousiasme om gezamenlijk op te trekken bij kennisontwikkeling en een gemeenschappelijke behoefte aan EU-middelen. Er is interesse om met behulp van de Nederlandse ervaringen samen een kennisagenda op te stellen die aansluit op gedeelde maatschappelijke opgaven.

Het sectoraal benaderen van bodem leidt ertoe dat bodembeleid bij de lidstaten vaak gefragmenteerd is over verschillende beleidsafdelingen. De kennisniveaus verschillen, maar er zijn veel gedeelde opgaven. De relatie tussen wetenschap en beleid, de zogenaamde science policy interface, is binnen de lidstaten heel verschillend georganiseerd maar blijkt overal vooral te steunen op persoonlijke contacten. Indien deze sleutelfiguren bekend zijn is goede uitwisseling en overdracht van kennis geen probleem. Ook

bij bedrijven is veel kennis aanwezig. Deze wordt nog onderbenut. Bedrijven zijn bereid om deze kennis te delen.

Er zijn veel Europese subsidies op het gebied van kennisontwikkeling en innovatie. Het MKB maakt hier nog weinig gebruik van. Bureaucratie is vaak een van de hoofdredenen. Daarom heeft de EU de bureaucratie in H2020 verminderd en een speciaal MKB-instrument ontwikkeld.⁶ Allianties met kennisinstellingen kunnen het MKB helpen doordat zij de administratie voor hun rekening nemen.

Nationale coördinatie ontbreekt

NATIONALE COÖRDINATIE: 2E VEREISTE

Naar voren komt dat Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen al veel internationaal werken maar dat enige coördinatie vanuit Nederland ontbreekt. Zij merken op dat zij elkaar soms bewust beconcurreren, maar vaak ook onbewust, wat hun slagingskansen beperkt. Zij onderkennen dat gezamenlijk optrekken hun internationale concurrentiepositie juist kan versterken en zien een coördinerende rol voor de overheid. De overheid kan ondersteunen door de vragen uit de samenleving te kennen en te agenderen vanuit een gedeelde visie, bijvoorbeeld een gedeelde Europese kennisagenda. De overheid kan daarnaast helpen om netwerken te verbinden en partners samen te brengen. Daarvoor moet zij weten wie de sleutelspelers in Europa zijn. Praktisch kan de overheid helpen door pilots te ondersteunen en in te brengen naast het verzorgen van goede kennis- en informatieoverdracht. Heel belangrijk is het scheppen van mogelijkheden voor het realiseren van innovaties, bijvoorbeeld door het flexibiliseren van regelgeving of door het stellen van heldere beleidsdoelen.

INBRENG OVERHEID

Zoals hierboven is aangegeven kan de overheid ondersteunen met een helder kader; met een kennisagenda, met het verbinden van netwerken en partners, door sleutelspelers te kennen en met goede overdracht van kennis en informatie. Dit is dan ook waaraan is gewerkt.

Met de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) is een informatie sessie georganiseerd voor bedrijven, overheden en kennisinstellingen over kansen voor bodem over Horizon 2020 en andere Europese instrumenten. Presentaties en andere informatie zijn beschikbaar op de site van RVO.⁷

Na het schetsen van mogelijkheden voor het inzetten van het BSW bij het oplossen van maatschappelijke opgaven en het toelichten van de Nederlandse kennisagenda, is het netwerk van lidstaten (Common Forum⁸) en het netwerk van bedrijven (Nicole⁹), overeengekomen om samen een kennisagenda op te stellen die raakt aan brede Europese maatschappelijke opgaven. De mogelijkheid die zich voordeed vanuit het programma H2020 voor medefinanciering is aangegrepen om samen een voorstel op te stellen (zie kadertekst 2). Daaraan voorafgaand is samen met het SNOWMAN netwerk een amendement ingediend om de reikwijdte van de concept-call gericht op bodem, landgebruik en landmanagement te verbreden naar het benutten van het BSW systeem. Hierdoor sluit de call beter aan bij de Nederlandse kennisagenda en ontwikkelwensen. De verschillende netwerken zijn in stelling gebracht en het amendement is aangenomen.

Met dezelfde netwerken is een voorstel opgesteld voor een call van het programma H2020 om te komen tot scenario's en in-

Horizon 2020

Programma Horizon 2020 (H2020) is een onderdeel van de implementatie van de Europese Strategie 2020 met een budget van ongeveer 70 miljard Euro. De EU onderscheidt daarin grote maatschappelijke opgaven (Societal Challenges): gezond ouder worden, voedselvoorziening, energievoorziening, klimaatverandering, demografische veranderingen en conflictpreventie (zie tabel).

Vanuit 3 kerngedachten wil de strategie deze opgaven aanpakken:

- Bestrijd de economische crisis door te investeren in toekomstige banen en groei.
- Maak werk van de bezorgdheid van burgers ten aanzien van hun levensonderhoud, veiligheid en leefomgeving.
- Versterk de mondiale positie van de EU in onderzoek innovatie en technologie.

Kortom: de EU zoekt oplossingen door te investeren in slim, inclusief (meer mensen aan het werk) en groen onderzoek. Het programma H2020 is dan ook opgebouwd uit drie pijlers: excellence (+/- 24 miljard), industrial leadership (+/- 18 miljard) en societal challenges (+/- 32 miljard).

Belangrijke verandering in dit programma ten opzichte van eerdere programma's is de nadruk op samenwerking met bedrijven (MKB), deelname van eindgebruikers en publieke partijen in het consortium, een integrale aanpak en koppeling aan maatschappelijke opgaven. Dit betekent dat bij de consortiumvorming betrokkenheid van overheden en bedrijven is gewenst als deelnemer en mede financier.

In december zijn de eerste calls, waarvan voor sommigen in maart en april al de sluiting was, opengesteld. Vanuit de sector bodem en ondergrond is in verschillende calls (aangegeven met rood) ruimte voor kennisontwikkeling door internationale samenwerking.

SC1: Health, demographic change and wellbeing	6,8 mld
SC2: Food security, sustainable agriculture and forestry, marine and maritime and inland water research & the bioeconomy	3,5 mld
SC3: Secure, clean and efficient energy	5,4 mld
SC4: Smart, green and integrated transport	5,8 mld
SC5: Climate action, environment, resource efficiency and raw materials	2,8 mld
SC6: Inclusive, innovatie and reflective societies	1,2 mld
SC7: Secure societies- protecting freedom and security of Europe and its citizens	1,5 mld

strumenten voor publieke aanbesteding ter bevordering van duurzame sanering. Hierbij is gebruik gemaakt van de gezamenlijke kennisagenda die het Common Forum al heeft opgesteld voor de aanpak van brownfields¹⁰ Het Nederlandse netwerk voor publieke aanbesteding PIANO¹² is hierbij verbonden met het Common Forum (zie kadertekst 2).

Het op internationale samenwerking gerichte netwerk Netherlands Soil Platform (NSP) is verbreed tot een ontmoetingsplaats van bedrijven en overheden die samen willen optrekken bij internationale projecten (zie ook in dit nummer het artikel van Co Molenaar en Jos van Wersch).

ZELF INTERNATIONAAL AAN DE SLAG?

Bedrijven en overheden, maar ook kennisinstellingen die internationale ambities hebben, kunnen zich op vele wijzen laten informeren over mogelijkheden die er bestaan om succesvol te opereren. RVO heeft veel informatie beschikbaar via haar site over subsidieprogramma's, maar ook over de wijze waarop partners zijn te vinden.⁷ Ambassades kunnen veel informatie geven. Veel multinationals hebben ook kennis beschikbaar die ze bereid zijn om te delen. Gemeenten en provincies hebben in Brussel hun eigen bureaus en ook RWS heeft een Bureau Brussel dat ondersteunt. Via NSP is informatie over handelsmissies beschikbaar. Dit is maar een handje vol tips, maar hieruit is één ding af te leiden: **internationaal werken doe je samen.**

Rol overheid: duidelijk beleidskader en verbinden van netwerken

NOTEN

- Schades door watertekorten en -overschotten in stedelijk gebied; Quick scan van beschikbaarheid schadegetallen en mogelijkheden om schades te bepalen (Deltares 2012) en Terra Incognita; De waarde van de bodemeconomie. (CE-Delft en Tauw, 2012).
- Climate Change 2014: Impacts, adaptation, and vulnerability, Summary for policy makers; 2014 IPCC, WGII AR,5.
- ISurvey on Legal Framework for soil/site contamination management, ICCL 2013.
- Expertisenetwerk bodem en ondergrond. Innovatie en kennisagenda bodem en ondergrond (IKABO), Agentschap NL, 2012.
- Ministerie van I en M, directie Water en Bodem. Haal meer kennis internationaal, 2013.
- <https://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/speciaal-mkb-instrument-horizon-2020?wssl=1>.
- <http://www.rvo.nl/actueel/evenementen/infosessie-bodem-over-horizon-2020-en-andere-europese-instrumenten>.
- www.commonforum.eu.
- www.nicole.org.
- Common Forum, Towards an European research agenda for contaminated land management; 2013.046.
- www.piano.nl.
- <http://ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/opportunities/h2020/topics/2051-sc5-08-2014.html>.
- <http://ec.europa.eu/research/participants/portal/desktop/en/opportunities/h2020/topics/2060-sc5-10b-2014.html>.

Belangrijke calls voor bodem en ondergrond

RWS heeft onder meer meegewerkt aan voorstellen voor onderstaande calls. Dit heeft ze gedaan omdat zij enerzijds bedrijven, overheden en kennisinstellingen een basis wil bieden voor kennisontwikkeling die aansluit bij behoeften van Nederlandse overheden en anderzijds ter ondersteuning van overheden in hun aanbesteding.

Zowel call SC5-8 als SC5-10b zijn zogenaamde Coordination and Support Actions (CSA), onderdeel van Societal Challenge 5 (Climate action, environment, resource efficiency and raw materials). Beide vallen onder het thema "Growing a Low Carbon, Resource Efficient Economy with a Sustainable Supply of Raw Materials".

SC5-8 gaat over het oprichten en uitdragen van een netwerk van publieke aanbesteders op het gebied van (duurzame) bodemsanering.

SC5-10b betreft het opstellen van een onderzoeksagenda en een netwerk van financierende instellingen en belanghebbende partijen in de EU op het gebied van bodem, landgebruik en land management.

SC5-8-2014: Preparing and promoting innovation procurement for soil decontamination¹²

Scope: Proposals should establish and promote a network of public procurers in the area of soil decontamination/remediation, with a focus on sustainable methods which in particular avoid 'dig and dump', in order to raise awareness, share knowledge, debate common procurement needs and draw up common specifications, taking into account longer-term public sector requirements and socio-economic aspects, with the aim of investigating the feasibility of launching joint pre-commercial procurement (PCP) to find common innovative solutions in the field.

SC5-10b Structuring research on soil, land-use and land management in Europe¹³

Scope: Creation of European networks to facilitate dialogue among the relevant scientific communities, funding bodies and user communities in Europe throughout the duration of Horizon 2020. Proposals should cover activities such as clustering, coordinating and creating synergies between international, European and nationally funded research and innovation actions, developing joint programmes and projects, creating links with related international programmes, forward looking analysis to establish emerging needs, communication and dissemination activities for an improved science-policy interface, and aligning research with decision-making requirements. This requires cross-disciplinary interaction and an integrated, systemic approach, especially between socio-economic and environmental sciences.

Deze agenda gaat in op de bijdrage van het BSW aan de maatschappelijke thema's:

- Verstedelijking in de groene delta
- Klimaatverandering
- Energievoorziening
- Ruimtelijke ordening en leefomgeving
- Gezonde Leefomgeving
- Wereldwijde voedselproductie